

Małżeństwo i rodzina w hinduizmie

Aldona Maria Piwko

Absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, doktor teologii (religiologia). Adiunkt Wydziału Teologicznego UKSW, współpracuje z Centrum Formacji Misyjnej i Wyższą Szkołą Teologiczno-Humanistyczną. Członek Rady Wspólnej Kościołów i Muzułmanów, a także Komitetu ds. Dialogu z Religiami Niechrześcijańskimi Rady ds. Dialogu Religijnego Episkopatu Polski oraz Komitetu Głównego Misyjnej Olimpiady Znajomości Afryki. Współautorka programu kształcenia dla kierunku religioznawstwo na UKSW, promotor prac dyplomowych. Specjalistka w zakresie islamu, kultury i sztuki muzułmańskiej, a także religii niechrześcijańskich.

Wprowadzenie

Hinduizm jest pojęciem bardzo szerokim, obejmującym kulturę, filozofię, religię oraz cywilizację Indii. Od XIX wieku kolonizatorzy brytyjscy terminem tym określali system religijny obejmujący wierzenia oraz praktyki narodów indyjskich, które nie należały do nazwanych już religii, a więc islamu, chrześcijaństwa, dżinizmu¹. Sami hindusi nazywali swoje wierzenia oraz praktyki mianem *sanātanadharma*, czyli „odwieczne prawo”². Hinduizm nie jest zatem jedną, określoną religią indyjską, a nazwą ogólną, opisującą grupę spokrewnionych ze sobą, chociaż różniących się od siebie, systemów religijnych, powstałych na terenach od Pakistanu do Bangladeszu³. Postrzegany w kontekście religii, jest procesem żywym i wciąż ewo-

¹ Por. M. Kudelska, *Hinduizm*, Kraków 2006, s. 15.

² Por. M. Zięba, *Hinduizm*, [w:] H. Zimoń (red.), *Religia w świecie współczesnym*, Lublin 2001, s. 245-246.

³ Por. K. Kościelniak, *Chrześcijaństwo w spotkaniu z religiami świata*, Kraków 2002, s. 67.

luującym. Trudność w jednoznacznym określeniu oraz zdefiniowaniu przejawia się również w tym, że hinduizm to przede wszystkim sposób życia, a nie zespół zasad religijnych i dogmatów⁴.

1. System społeczny

Hinduizm wypracował normy pożycia społecznego oraz zasady kształtujące społeczność wyznawców, a także wewnętrzne relacje między wiernymi i ich stosunek do innowierców. Charakterystycznym elementem utożsamianym z hinduizmem jest podział na kasty oraz warny.

1.1. Kasty

Kasta (hiszp. *casta* – rasa, ród) jest ściśle zamkniętą grupą społeczną, której odrębność wynika z przepisów religijnych lub prawnych i jest usankcjonowana zwyczajowo. Kasty zajmowały określone obszary, a ich członkowie byli związani ze sobą wspólnymi obrzędami i wykonywaniem tego samego zawodu. Kasty były zhierarchizowane, jedne uważano za lepsze, a inne za gorsze. Przynależność do każdej z nich była dziedziczna⁵. Natomiast system kastowy jest rodzajem stanu społeczności, najczęściej łączony z kulturami subkontynentu indyjskiego oraz zapisaną w hinduizmie wiarą w reinkarnację. Jednostki, które nie przestrzegają rytuałów i obowiązków swojej warstwy, w następnym wcieleniu (inkarnacji) odrodzą się w niższej warstwie społecznej. System kastowy określa dozwolone formy kontaktowania się członków hierarchii społecznej. W odniesieniu do klasyfikacji społecznej w Indiach, poprawnym terminem dla słowa kasta jest *dźati*, czyli urodzenie. Tymczasem w odniesieniu do stanów społecznych używa się terminu *warna*.

1.2. Warny

Innym aspektem społeczności hinduizmu są *warny*, często mylone z kastami. Wskazania odnoszące się do podziału społeczeństwa określone zostały w Upaniszadach. Święte Księgi hinduizmu wskazują podział społeczeństwa na cztery warny: braminów, kszatrijów, wajsjów i siudrów. Dlatego Hindusi wierzą, że jest pięć rodzajów ludzi, z których cztery wywodzą się z ciała pierwszego człowieka. Pierwszą,

⁴ Zob. M. Kudelska, *Hinduizm...*, dz. cyt., s. 6-7.

⁵ Zob. K. Kościelniak, *Chrześcijaństwo w spotkaniu...*, dz. cyt., s. 74-75.

najwyższą warnę, wywodzącą się z ust owego pierwszego człowieka stanowią bramini, do których należą kapłani i święci mężowie. Drugą warnę stanowią wywodzący się z ramion kszatrijowie, czyli monarchowie, wojownicy i żołnierze. Trzecią warnę stanowią wywodzący się z ud wajsjowie, będący głównie kupcami oraz rzemieślnikami. Ze stóp pierwszego człowieka wywodzą się członkowie najniższej warny – siudrowie, czyli robotnicy. Ostatnią, piątą grupą społeczną, której przynależność warnowa nie dotyczy – są dalici (tzw. „niedotykalni”)⁶.

Zgodnie z nauką hinduizmu, przynależność człowieka do danej warny uzależniona jest od cech charakteru oraz umiejętności danej jednostki. Zatem nie ma na to wpływu pochodzenie oraz warna rodziców. Niemniej jednak w przeszłości, a także obecnie zdarzały się prześladowania na tle warnowym oraz segregacja ludności do danych warn, zgodnie z pochodzeniem rodziców. Przywódcą religijnym hinduizmu, który sprzeciwiał się takiej segregacji był Mahatma Gandhi⁷.

Święta księga hinduizmu *Bhagavadgita* (tłum. *Pieśń Pana*) w następujący sposób wymienia cechy oraz obowiązki osób należących do poszczególnych warn:

„Powołania braminów, kszatrijów, wajsjów i siudrów, o wrogów zwycięzco, wyznaczone zostały zależnie od właściwości z ich własnej, wewnętrznej zrodzonych natury. Pogoda, spokój, samoopanowanie, wysiłek wewnętrzny, czystość, przebaczenie, wyrozumiałość, prawość, a także mądrość i wiedza, wiara w duchowe prawdy, oto Dharma Bramina płynąca z jego własnej natury. Dzielność, męstwo, hart, dostojeństwo, silna wola, szybkość decyzji, zręczność, stanowczość, a także niezdolność do ucieczki z pola bitwy; szlachetność, hojność, wielkoduszność oraz dar rządzenia – oto powołanie Kszatrii, z jego własnej płynące natury. Uprawa roli, hodowla bydła, handel, przemysł i rzemiosło, oto Wajsji zadania, z jego własnej wynikające natury; zaś praca fizyczna i służba to naturalne Siudry zadanie, z jego wrodzonych wynikające skłonności” (*Bhagavadgita* 18,41-44).

1.3. Podstawowe cele życia człowieka

Życie ludzkie w interpretacji hinduizmu ma cztery podstawowe cele do spełnienia. Pierwszym jest *dharma* oznaczająca spełnienie religijnego obowiązku, drugim – *artha*, określająca majątek, trzecim

⁶ Por. M. Malherbe, *Religie ludzkości*, Kraków 1995, s. 196-200.

⁷ Por. A. Karp, *Warna*, [w:] *Encyklopedia PWN*, t. 9, Warszawa 2003, s. 372-373.

– *kama*, wyrażająca się w przyjemności, czwarta – *moksha*, będąca wyzwoleniem. Spośród tych czterech celów najwyżej w hierarchii umiejscowiona jest *moksha*, zaś *kama* znajduje się najniżej. Jednakże wszystkie są istotne dla ogólnego rozwoju człowieka. Ponadto *dharma*, jako początek bytu, jest również źródłem *arthy* oraz *kamy*⁸.

Ponadto każdy pobożny hindus przeżywa swoje życie w czterech etapach, tzw. *asramach*. Pierwszy okres – *brahmaczarin*, jest czasem pobierania nauki oraz studiowania pism świętych, a także poznawania religii przez dzieci i młodzież w wieku od 8 do 20 lat. Centralny etap życia, przypadający na dorosłość człowieka, nazywany jest *grihastha*. Wówczas zarówno kobiety, jak i mężczyźni pracują oraz opiekują się swoimi rodzinami, a także domami, realizując powinności wynikające z bycia żoną lub mężem. Czas *wanaprastha* jest okresem wycofania się z czynnego życia i poświęcenia się modlitwie oraz medytacji. W ten sposób człowiek przygotowuje się do ostatniego, czwartego etapu życia, zwanego *sannyasin*. Wówczas pobożny hindus staje się osobą świętą, opuszczając dom i majątek. Jednakże większość hindusów pozostaje do końca swojego życia na etapie *grihastha*. Na tej podstawie należy sądzić, że rodzina jest bardzo ważna i stanowi jedną z największych wartości hindusów⁹.

1.4. Znaczenie horoskopu

Do wierzeń hinduistycznych należy również dodać znaczenie horoskopu w życiu człowieka. Jednocześnie trzeba podkreślić, że hinduistyczne horoskopy nie mają nic wspólnego z horoskopami publikowanymi w czasopiśmie. Horoskop w tradycji hinduistycznej zajmuje ważne miejsce ze względu na pogląd utrzymujący, że życie ludzkie jest częścią porządku świata, tzw. *dharmy* ustanowionej przez Boga. Dlatego pozycja gwiazd ma wielkie znaczenie dla człowieka, zaś prawidłowe odczytanie owej konstelacji jest zadaniem uczonych astrologów¹⁰.

Indywidualny horoskop zamawiany jest przez rodziców tuż po narodzeniu dziecka. Informacje zawarte w horoskopie będą służyły rodzicom jako pomoc w prawidłowym procesie wychowawczym. Ponadto zadaniem rodziców jest odpowiednie przygotowanie dziecka do życia, aby odnalazło swoje miejsce w *dharma* tego świata. Zawiera

⁸ Por. Hasło *Seksualność*, [w:] M. Klöcker, M. i U. Tworuschka, *Etyka wielkich religii*, Warszawa 2002, s. 116.

⁹ Por. *Religie świata. Tablice porównawcze*, tłum. J. Kolczyńska, Warszawa 2007, s. 157.

¹⁰ Por. M. Mejor, *Hinduizm. Święta na drodze życia*, [w:] R. Kirste, H. Schultze (red.), *Święta wielkich religii*, Warszawa 1998, s. 91-92.

on także szczegółowy opis zagrożeń, jakie w przyszłości spotkać mogą zarówno dziecko, jak i osobę dorosłą. Omawiana charakterystyka astrologiczna zawiera również uzdolnienia i predyspozycje człowieka do pełnienia określonych funkcji lub wykonywania zadań. Horoskop pomaga w wyborze właściwego czasu na zawarcie małżeństwa. Często sporządzany jest także przed zawarciem ważnej transakcji biznesowo-handlowej¹¹.

2. Małżeństwo

Małżeństwo w tradycji hinduistycznej rozumiane jest jako intymny związek dwóch osób, który ma istotne znaczenie dla całej społeczności. Kobieta i mężczyzna są elementami kosmosu, zatem ich wspólne życie, wraz z jego charakterem i jakością, będzie miało wpływ na kształt świata. Zapewne dlatego małżeństwo w hinduizmie aranżowane jest przez rodziców, którzy we wstępnym etapie przygotowań do ślubu odbywają rozmowy oraz sprawdzają zgodność horoskopów przyszłych małżonków oraz pomyślność wróżb. Ze względu na szczególną pozycję małżeństwa w społeczności hinduskiej tak ważna decyzja jak wybór żony lub męża nie może być jedynie decyzją dwóch osób. Obecnie coraz częściej młodzi ludzie mogą sami dokonać wyboru przyszłego partnera życiowego albo przynajmniej wyrazić swój sprzeciw wobec kandydata przedstawionego przez rodziców. Niemniej jednak zawsze wybór musi zostać zaaprobowany przez rodziców, najczęściej poprzez sprawdzenie zgodności horoskopów, oraz przez nich pobłogosławiony¹². Kandydaci do małżeństwa muszą spełnić kilka warunków, aby ich wspólne życie mogło być przyjęte przez środowisko, w którym żyją. Do podstawowych warunków należą: przynależność do tej samej kasty, podobny status materialny i majątkowy, odpowiednie wykształcenie oraz zawód, a także uroda. Kanon piękna w hinduizmie określa kolor skóry: im cera jest jaśniejsza, tym wyżej ceniona. Istnieje możliwość zaaranżowania małżeństwa kobiety z mężczyzną z wyższej warstwy społecznej, jednak jest to związane z bardzo wysokim posagiem¹³.

Hinduski ślub jest zobowiązaniem na całe życie i jednocześnie najmocniejszym społecznym związkiem, jaki może zaistnieć między mężczyzną i kobietą. Podczas rytuałów zawierania małżeństwa między młodą parą powstaje nierozwiązywalny węzeł. Ponadto ślub jest umo-

¹¹ Tamże, s. 91-92.

¹² Por. W. Menski, *Hinduizm*, [w:] P. Morgan, C. Lawton (red.), *Problemy etyczne w tradycjach sześciu religii*, Warszawa 2007, s. 46.

¹³ Por. M. i U. Tworuschka, *Hinduizm*, Warszawa 2009, s. 45.

wą społeczną, regulującą warunki życia wspólnoty wierzących. W rozumieniu hinduizmu ślub jest drogą duchowego rozwoju. Zgodnie z wierzeniami religijnymi, człowiek ma do spłacenia dług wobec swoich przodków. Najlepszą formą uregulowania owego zobowiązania jest wstąpienie w związek małżeński oraz urodzenie i wychowanie dzieci¹⁴.

Wobec powyższego można stwierdzić, że w Indiach trwanie w małżeństwie oraz wydanie na świat potomstwa postrzegane jest jako obowiązek. Małżeństwo posiada głęboki charakter religijny, a także uważane jest za związek sakramentalny, ponieważ posiada boskie błogosławieństwo. W umysłach żony i męża powstaje świadomość, że stanowią fundamentalną jedność¹⁵. Samo zawarcie małżeństwa jest jednym z najważniejszych obrzędów życia ludzkiego, zgodnie z naukami wypływającymi z tekstów hinduistycznych, wśród których jest Dharmaśastra, wyjaśniająca naukę o dharmie. Dla kobiet oraz siudrów, a więc przedstawicieli najniższej warny, było ono jedyną *sanskarą*, czyli formą egzystencji. Ponadto księgi święte hinduizmu opiewają małżeństwo oraz pana domu jako podstawę społeczeństwa¹⁶.

Małżeństwo w tradycji hinduizmu posiada trzy zasadnicze cele. Przede wszystkim przyczynia się do wzmacniania religii poprzez składanie ofiar domowych. Do poprawnego wypełniania religijnych obrzędów domowych konieczna jest obecność kobiety. Drugim celem jest prokreacja, zapewniająca ciągłość rodu oraz szczęśliwe życie po śmierci. Tylko kobieta mogła zapewnić urodzenie synów, a od wypełnienia tego obowiązku uzależniony był kult przodków i bóstw w rodzinie¹⁷. Natomiast trzeci, zgodny z etyką hinduistyczną podkreśla znaczenie przyjemności seksualnej w małżeństwie, zwanej *rati*¹⁸.

Podsumowując, małżeństwo, a wraz z nim macierzyństwo, są w hinduizmie stanami świętymi, nadającymi kobiecie szczególnie, sakralny wymiar, zapewniający jej szacunek męża oraz społeczeństwa. Natomiast małżeństwo nieposiadające potomstwa traci święty charakter, a sam brak potomstwa jest największą karą, wypływającą z grzechów w życiu obecnym lub popełnionych w poprzednich wcieleniach¹⁹.

¹⁴ Por. M. Koszarska, *Śluby w różnych kulturach. Od starożytnego Rzymu do współczesności*, www.slubowisko.pl/articles/view/76/sluby_w_roznych_kulturach_od_starozytnego_rzymu_do_wspolczesnosci [dostęp: 14.07.2009].

¹⁵ Zob. W. Menski, *Hinduizm...*, art. cyt., s. 47.

¹⁶ Por. G.D. Sontheimer, *Małżeństwo w hinduizmie*, [w:] F. König, H. Waldenfels, *Leksykon religii*, Warszawa 1997, s. 229.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Por. I. Wojtarowicz, *Kobieta w hinduizmie*, www.racjonalista.pl/kk.php/s,5615 [dostęp: 14.07.2009].

¹⁹ Tamże.

2.1. Rodzaje małżeństw

W Indiach popularne były trzy rodzaje małżeństw: kupienie dziewczyny, porwanie lub uwiedzenie oraz małżeństwo brahmańskie. Dwa pierwsze sposoby zdobycia władzy nad kobietą uważane były za niegodne, zaś małżeństwo brahmańskie postrzegane było jako najlepszy sposób na założenie rodziny, a także gwarantowało uznanie społeczeństwa.

Kupienie dziewczyny dokonywało się poprzez dokonanie zapłaty za nią. Porwanie kobiety natomiast było usankcjonowane dawną obyczajowością hinduistyczną i polegało na dokonaniu gwałtu przy użyciu siły. Uwiedzenie również było postrzegane za czyn niegodny i hańbiący. Jednakże prawo nakazywało mężczyźnie poślubić zgwałconą lub uwiedzioną kobietę²⁰.

2.2. Uroczystość ślubna

Człowiek zgodnie z nauką hinduizmu może i powinien korzystać ze zmysłowości, zwanej również *kamą*, ale dozwoloną formą korzystania z tej formy przyjemności jest małżeństwo. Śluby hinduistyczne są zawierane najczęściej przez młodych ludzi, a nawet młodzież. Obecnie w związek małżeński mogą wstąpić osoby, które osiągnęły minimalny wiek, uprawniający do zawarcia małżeństwa: dla kobiety 18 lat, dla mężczyzny 21 lat²¹. Zawarcie związku małżeńskiego odbywa się zgodnie z zaleceniami opisanymi w świętej księdze hinduizmu – *Rygwedzie*. Natomiast ślub najczęściej odbywa się po zachodzie słońca. Jednocześnie ceremonia ślubna może się różnić w zależności od regionu oraz społeczności, a także umiejętności kapłanów. Podczas zawierania małżeństwa obecny jest brahmin, co podkreśla religijny charakter tego wydarzenia. Hinduizm nie określił jedynej ważnej procedury zawarcia małżeństwa, pozostawiając wybór formuły w dyspozycji poszczególnych rodzin.

Rytuály związane ze ślubem podkreślają zmianę zachodzącą w życiu nowożeńców. Przechodzą oni z fazy uczenia się do fazy samodzielnego życia rodzinnego. Uroczyste wstąpienie w związek małżeński ma charakter publiczny, a licznie zgromadzona publiczność pełni funkcję świadków, którzy zgadzają się na uznanie zawieranego małżeństwa. Dlatego w prawie państwowym Indii nie ma obowiązku dokonywania rejestracji małżeństwa w urzędzie²².

²⁰ Tamże.

²¹ Zob. *Religie świata. Tablice...*, dz. cyt., s. 158.

²² Zob. W. Menski, *Hinduizm...*, dz. cyt., s. 47.

Niemniej jednak w ceremonii ślubnej można wyróżnić pięć elementów: zawarcie umowy przez ojców młodych, oddanie panny młodej przez ojca, uroczyste przyjęcie i złożenie obietnicy przez mężczyznę, obrzęd połączenia rąk, tradycyjny spacer. Ponadto ważnymi elementami ceremonii jest wspólne przekroczenie domowego ognia przez młodą parę. Do tradycyjnych rytuałów ślubnych należą: składanie ofiar, recytacja świętych ksiąg oraz zwyczaje wiążące się z przyjęciem panny młodej do rodziny pana młodego. Podczas tych obrzędów istotną rolę pełni ogień ofiarny, nad którym czuwa panna młoda.

2.2.1. Posag

Uroczystość odbywa się w obecności rodziców oraz kapłana. Bardzo często też zaprasza się na nią krewnych, dlatego ceremonie te są kosztowne. Koszt wesela trwającego często wiele dni zazwyczaj pokrywają rodzice panny młodej. Ponadto młoda żona jest zobowiązana prawem zwyczajowym do wniesienia posagu²³. Suma posagu jest najczęściej znacząca, ponieważ ma ona równoważyć koszty utrzymania kobiety przez męża i jego rodzinę. Często także przed samym ślubem pojawiają się nowe wymagania dotyczące uzupełnienia posagu, którym muszą sprostać rodzice dziewczyny. Takim uzupełnieniem może być bela jedwabiu, samochód albo sprzęt AGD. Zazwyczaj wydanie za męża córki kończy się dużymi długami ojca. Jednocześnie tradycja dotycząca posagu jest bardzo głęboko zakorzeniona w świadomości wyznawców hinduizmu. Bowiem prawo stanowione (wprowadzone w 1961 roku) zabrania przyjmowania oraz wręczania posagów. Zaostrzenia te wprowadzono dlatego, że dla rodziny pana młodego posag jest formą łatwego zysku. Dlatego nadużycia posagowe prowadzące w rezultacie do kupienia narzeczonego, są obecnie zabronione przez prawo. Sama idea posagu jest tylko tradycją, bowiem hinduizm nie określa w swojej doktrynie takiej formy rekompensaty²⁴. Należy również podkreślić, że dla mężczyzny wydanie córki za męża jest sprawą honorową, bowiem zgodnie z tradycją przeznaczeniem hinduskiej kobiety jest małżeństwo oraz macierzyństwo, zaś rodziców – wydanie córki za męża²⁵.

Po dopełnieniu kwestii majątkowo-finansowych, rozpoczyna się czas świętowania zawarcia małżeństwa.

²³ Zob. M. i U. Tworuschka, *Hinduizm...*, dz. cyt. s. 67.

²⁴ Por. A. Janowska, *Religia a ślub*, www.slub.onet.pl/1551615,obyczaje_artykul.html [dostęp: 14.07.2009].

²⁵ Tamże.

2.2.2. Tradycja *mehendi*

Zazwyczaj dzień przed ślubem dłonie i stopy panny młodej dekorowane są tradycyjnymi tatuażami z henny, zwanymi *mehendi*. Mianem tym określa się hinduski zwyczaj dekorowania dłoni i stóp panny młodej skomplikowanym wzorem ze sproszkowanych liści henny. Stanowi on bardzo popularny element hinduskiej ceremonii ślubnej. W ukrytym odczytywaniu znaczeń czerwony kolor henny ma przynieść szczęście w małżeństwie. Tak wykonane „tatuaże” zmywają się ze skóry powoli, a im dłużej będą widoczne, tym kobieta będzie lepiej traktowana przez teściów²⁶.

Zwyczaj ozdabiania henną dłoni panny młodej powstał przed tysiącami lat w Afryce Północnej i wraz z islamem rozpowszechnił się również na inne kraje muzułmańskie. W Indiach pojawił się dopiero w XII wieku i zyskał popularność pod rządami mongolskimi. Wzory stały się bardziej skomplikowane i wyrafinowane, lecz w obecnie stosowanej postaci powstały dopiero w XX wieku²⁷.

2.2.3. Uroczyste przekazanie panny młodej

Rano w dniu ślubu przeprowadzone są rytuały ablucji, które obowiązują zarówno pannę, jak i pana młodego, a dokonywane są w ich rodzinnych domach. Ciała nowożeńców zostają namaszczone *kurkumą*, pastą z drewna sandałowego i olejkami, które oczyszczają ciało, zmiękczejają skórę oraz czynią ją aromatyczną. Następnie młodzi poddawani są kąpieli przy śpiewie mantry wedyjskiej.

Panna młoda oczekuje wybranka w udekorowanym kwiatami namiocie. Najczęściej damskim strojem ślubnym jest bogato zdobione, zazwyczaj złotymi nićmi, sari. Sari jest tradycyjnym strojem hinduskim, będącym długim, bo aż 5-6 metrowym pasem tkaniny bawełnianej lub jedwabiu. Istnieje wiele sposobów zakładania ubioru, spośród których najpopularniejszym jest zawijanie i drapowanie części materiału w tali, dzięki czemu zakrywane są nogi, natomiast druga część materiału przerzucona zostaje przez ramię, zakrywając piersi. Sari bawełniane ozdobione jest na brzegach kolorowym pasem. Kosztowne i odświętne sari najczęściej wykonane jest z jedwabiu przetykanego metalowymi, często drogimi nićmi²⁸. Sari najczęściej ubie-

²⁶ Tamże.

²⁷ Por. hasło *Mehendi*, www.helfy.pl/helfopedia/mehendi [dostęp: 14.07.2009].

²⁸ Por. hasło *Sari*, [w:] B. Kaczorowski (red.), *Obyczaje, języki, ludy świata*, Warszawa 2007, s. 696.

rane jest na halkę oraz krótką bluzeczkę z niewielkimi rękawkami zwaną *choli*²⁹.

Natomiast tradycyjnym hinduskim strojem męskim jest *dhoti*. Składa się on z odpowiednio upiętego w pasie 4,5 metrowego kawałka bawełnianego lub jedwabnego materiału o szerokości 1 metra. Dhoti zazwyczaj jest jasne, w kolorach od białego po żółty³⁰. Obecnie bawełniane dhoti jest prawie wyłącznie strojem codziennym ludności wiejskiej lub biedoty. Natomiast kosztowne, jedwabne dhoti bywa eleganckim męskim i modnym strojem ślubnym³¹. Tak odświętnie ubrany pan młody prowadzony jest, w towarzystwie krewnych oraz przyjaciół, w orszaku weselnym do domu weselnego. W zależności od statusu społecznego pana młodego, może on poruszać się różnymi środkami transportu. *Maharaja* porusza się na słońiu, zaś przedstawiciel klasy średniej przyjeżdża konno. Natomiast ojciec panny młodej wita przyszłego zięcia na progu swego domu napojem z miodu i zsiadłego mleka³².

2.2.4. Zaślubiny

Pod baldachimem, zwanym *mandapa*, zasiadają obok siebie przyszli małżonkowie. Początkowo oddzieleni są zasłoną, która jest powoli odsłaniana przy wtórce modlitw odprowadzanych przez bramina. Przy ceremonii ślubnej odprawia się *pudżę* i *jadźnię* oraz odmawia modlitwy. Pudża jest praktyką religijną, składającą się z kilku elementów: ustawienia posążka bożka lub świętego, następnie odmawia się modlitwę lub krótko medytuje, po której wierny składa ofiarę z owoców, słodczy lub kwiatów. Pudzi towarzyszy palenie kadzidełek oraz potrząsanie dzwoneczkami. Odprawianie pudży ma na celu zwiększenie cech *sattwiczych*, czyli czystych i dobrych, a także rozwijanie mądrości oraz *bhakti* – głębokiego oddania się bogu. Jadźna natomiast jest formą składania ofiar³³.

²⁹ Biurowa etykieta zabrania noszenia krótkich *choli* bez rękawków. Również kobiety pracujące w siłach zbrojnych oraz nauczycielki akademickie zakładają *choli* z krótkim rękawem, zakrywające talię.

³⁰ Kolor szafranowy (zbliżony do pomarańczowego) zarezerwowany jest dla mnichów żyjących w celibacie.

³¹ Por. A. Sieklucka, *Indyjski strój kobiety*, [w:] J. Jurewicz, J. Rogala (red.), *Szata oddaje ludzkie obyczaje, czyli o strojach ludów Azji i Afryki*, Warszawa 2008, s. 55.

³² Por. A. Janowska, *Religia a ślub*, www.slub.onet.pl/1551615,obyczaje_artykul.html [dostęp: 14.07.2009].

³³ Zob. M. i U. Tworuszka, *Hinduizm...*, dz. cyt. s. 34-41.

Następnie ojciec panny młodej uroczyście oddaje swoją córkę panu młodemu, który składa przyrzeczenie uczciwości w trzech tradycyjnych celach życia: pobożności, bogactwa i rozkoszy. Wówczas mężczyzna, trzymając kobietę za rękę, wypowiada następującą formułę pochodzącą z Rygwedy:

„Biorę twoją rękę na dobry los, abyś ty wraz ze mną jako twoim mężem dożyła późnej starości. Bogowie Bhaga, Arjaman, Sawitar i Purandhi dają mi ciebie jako gospodynię domu”³⁴.

Natomiast panna młoda stawia stopę na kamieniu przyniesionym przez rodzinę pana młodego, a symbolizującym stałość. Młoda para składa sobie przyrzeczenia oraz obdarowuje się nawzajem girlandami, pierścionkami. Wówczas narzeczony mówi:

„Jam jest nim, tyś jest nią, tyś jest nią, jam jest nim; jam jest niebem, tyś jest ziemią, jam jest pieśnią, tyś jest strofą. Pójdź, połączmy się i wydajmy na świat potomstwo! W miłości, rozkoszy i weselu obyśmy żyli sto jesieni!”³⁵.

Po przysiędze składana jest ofiara z topionego masła i ryżu. Następnie panna młoda wsypuje do ognia ziarenka ryżu i razem z panem młodym stawia pierwsze siedem kroków, nazywanych *saptapadi*, wokół świętego ognia. Kroki te symbolizują pokarm, siłę, bogactwo, szczęście, potomstwo, pory roku, przyjaźń. Po tym spacerze młoda para zostaje uznana przez zgromadzonych za małżeństwo. Podczas recytowania przez bramina modlitwy, młodzi składają obietnicę wierności i wzajemnej opieki, a na znak zawartego małżeństwa mąż zakłada żonie naszyjnik oraz nakłada na jej włosy czerwony proszek³⁶.

Ceremonia ślubna kończy się błogosławieństwem rodziców pana młodego oraz obrzuceniem młodej pary kwiatami przez zebranych gości, którzy życzą im szczęścia oraz długiego życia, po czym rozpoczyna się huczne wesele³⁷.

Część oficjalna trwa około siedem godzin i oprócz małżonków uczestniczą w niej tylko członkowie najbliższej rodziny. Pozostała część zaproszonych na uroczystość gości urządza w tym czasie wesele.

³⁴ *Przełomowe momenty życia*, [w:] M. Klöcker, M. i U. Tworuschka, *Etyka...*, dz. cyt., s. 107-108.

³⁵ *Atharwaweda XIV, 2.71*, [w:] J. Auboyer, *Życie codzienne w dawnych Indiach*, Warszawa 1968, s. 164.

³⁶ Zob. M. i U. Tworuschka, *Hinduizm...*, dz. cyt., s. 45.

³⁷ Por. *Ślub w innych kulturach – Ślub w hinduizmie*, www.przewodnikmp.pl/art/slub_kultury/ciekawostki/menu_ciekawostki.php [dostęp: 14.07.2009].

Każdy może się natomiast przyłączyć do hucznego orszaku, który przechodzi ulicami miejscowości od domu przysięgłego małżonka do miejsca ślubu, w którym panna młoda oczekuje na rozpoczęcie ceremonii.

2.3. Cechy żony

Żona w tradycji hinduistycznej uważana jest za *ardhānginī*, czyli „posiadającą połowy ciała” męża³⁸. Kobieta nie mogła się nigdy uwolnić od raz zawartego małżeństwa, aby ponownie wyjść za mąż. Powszechna była również idea jednożeństwa. Zaś potwierdzeniem tego prawa są słowa uczonego Manu:

„W dzieciństwie pod władzą ojca pozostaje, a w młodości tego, kto jej rękę dostał. Gdy zaś męża już nie stanie, wtedy synom ma podlegać. Niechaj nie ma białogłowa w wolności nigdy udziału”³⁹.

Przeznaczeniem kobiety w tradycji hinduistycznej jest wstąpienie w związek małżeński oraz wypełnianie obowiązków z niego wynikających. Przede wszystkim żona i matka ma obowiązek sprawowania opieki nad dziećmi oraz mężem. Natomiast wobec męża kobieta musi być uległa. Winna jemu służyć i nacierać stopy oraz podawać przedmioty lub nieść je za nim, jeśli mężczyzna sobie tego zażyczy. Mimo niskiej pozycji w rodzinie, tradycja nakazuje kobiecie być zawsze pogodną, uczynną i cnotliwą, zaś męża traktować jak boga.

„Dla niewiasty nie masz innego boga na ziemi, prócz męża, któremu podobać się jest jej najświętszym obowiązkiem. Posłuszeństwo mężowi bezwzględne jest jedyną niewiast modlitwą (...). Mniej przywiązana do dzieci, wnuków i klejnotów, powinna ze śmiercią męża zginąć na stosie, a świat cały będzie głosił jej cnotę”⁴⁰.

Oprócz wypełniania codziennych powinności wobec męża i dzieci kobiecie zaleca się również dbanie o swój wygląd. Uczeni proponują podkreślanie kobiecości oraz emanowanie dyskretnym erotyzmem, aby usatysfakcjonować męża. Jednocześnie tradycja przypomina o miejscu żony, która ma żyć w cieniu swojego pana i władcy, ponieważ jest istotą całkowicie zależną od mężczyzny. Ponadto powszechne jest przekonanie, że kobieta stanowi źródło zagrożenia, które

³⁸ G.D. Sontheimer, *Małżeństwo w hinduizmie...*, dz. cyt., s. 229.

³⁹ Tamże, s. 229.

⁴⁰ J. Świącicki, *Historia literatury powszechnej*, t. 4, Warszawa 1902, s. 266.

jest zdolne sprowadzić na złą drogę nawet mędrca. Wobec powyższego największą zaletą wzorowej, hinduskiej żony jest cnotliwość, która zarazem chroni męża przed nieszczęściami. Natomiast w przypadku przedwczesnej śmierci mężczyzny winą za śmierć obarczono właśnie kobietę⁴¹. Jednocześnie hinduizm zaleca, aby mężczyzna dobrze traktował żonę. Powinien kochać ją czule i otaczać troską. Ponadto powinien obdarowywać ją upominkami, a także sprawiać przyjemności i niespodzianki. Mężczyźni nie wolno bić kobiety ani surowo karać, ponieważ takie zachowanie mogłoby rozgniewać Bogów⁴².

W przeszłości dziewczyny wychodziły za mąż po osiągnięciu dojrzałości płciowej, ale były również teorie, pouczające rodziców o konieczności wydania za mąż córki przed osiągnięciem tego wieku. Uważano także, że najlepszym wiekiem dla panny młodej jest $\frac{1}{3}$ wieku pana młodego⁴³. Także w tym aspekcie argumentem był brak zaufania wobec kobiety. Zaś wczesne zamążpójście dziewczyny było najlepszą gwarancją wytrwania w dziewictwie, aczkolwiek pierwotnie nie miało znaczenia ono w tradycji hinduistycznej. Jego ranga wzrosła wraz z rozwojem hinduizmu, zaś sama ceremonia defloracji była uświęcona i posiadała charakter religijny. Dokonywano jej po ślubie, w świątyni na żelaznym fallusie posągu Siwy⁴⁴.

Praktyka wczesnego wydawania za mąż dziewcząt umożliwiła mężczyźni wychowywanie żony⁴⁵. Jednocześnie należy podkreślić zdanie ortodoksyjnego hinduizmu, który stoi na stanowisku, że winę za nie wydanie dziewczyny za mąż w odpowiednim czasie ponosi ojciec.

2.4. Ceremonia *sati*

W początkach ery chrześcijańskiej prawodawcy hinduscy zaczęli wprowadzać zakaz małżeństw dzieci oraz palenie wdów na stosie pogrzebowym męża. W sanskrycie słowo *sati* oznacza „dobra kobieta”. Ceremonia *sati* jest hinduskim zwyczajem, polegającym na rytualnym spaleniu wdowy na stosie wraz ze zwłokami męża. Zgodnie z założeniem, *sati* mógł być wykonywany wyłącznie za zgodą żony (wspomi-

⁴¹ Por. P. Lamaresse, *Kamasutra*, Katowice 1986, s. 132.

⁴² Por. I. Wojtarowicz, *Kobieta w hinduizmie*, art. cyt. [dostęp: 14.07.2009].

⁴³ Łatwo policzyć, że jeśli mężczyzna miał 21 lat to dziewczynka 7 lat, gdy dziewczyna miała lat 15, wówczas kandydat na męża był w wieku 45 lat. Jednak powszechnie uważano, że najlepszy wiek dla małżeństwa to 8 lat dla dziewczynki i 24 lata dla mężczyzny.

⁴⁴ Por. I. Wojtarowicz, *Kobieta w hinduizmie*, art. cyt. [dostęp: 14.07.2009].

⁴⁵ Por. R. Tannahill, *Historia seksu*, Warszawa 2001, s. 220-221.

na o tym poemat epicki *Mahabharata*), jednak w historii zdarzały się nadużycia. Hinduskie żony często walczyły o prawo takiej śmierci jak o przywilej. Obrzęd sati miał uniemożliwić kobiecie wejście w pogardzany stan wdowy. Życie wdowy w tradycji hinduizmu było tragiczne. Przede wszystkim dlatego, że kobieta nie mogła wstąpić w ponowny związek małżeński. Ponadto spała na ziemi, otrzymując jeden, postny posiłek pozbawiony miodu, mięsa, wina oraz soli. Wdowa nie mogła również ubierać kolorowych rzeczy ani używać perfum, zaś w średnio-wieczu istniał nakaz golenia głowy. Czas spędzała na modlitwie oraz obrządkach religijnych, które miały jej zapewnić, że w kolejnym wciele-niu ponownie złączy się ze swoim mężem⁴⁶. Status sati umożliwiał osiągnięcie uwolnienia od grzechów, szacunek oraz błogosławieństwo. Wierzono również, że małżeństwo łączy ludzi na zawsze.

Nazwa ceremonii pochodzi od bogini Sati, żony boga Śiwa, która jako pierwsza kobieta dokonała samospalenia. Uczyniła to w obronie statusu rodu, bowiem nie potrafiła znieść wzgardy okaza-nej przez jej ojca – demiurga Dakszy – mężowi. Daksha nie zaprosił zięcia Śiwy do uczestniczenia w ofierze. Inną kobietą, która wybrała śmierć w ogniu, jest Sita, żona Ramy⁴⁷. Pierwotnie sati nie należało do obrzędowości hinduistycznej, zaś geneza wprowadzenia sati do zwy-czajów nie jest jednoznaczna. Jedną z teorii wyjaśnia ów rytuał, aby powstrzymać młode żony przed pragnieniem zabicia swoich starych, a także często narzucanych przez rodzinę mężów. Inną zaś głosi, że sati zapoczątkowane zostało przez zazdrosną królową. Znała ona historię, według której zmarłych mężczyzn w niebie witają piękne kobiety. Dla-tego chciała zostać spalona razem z mężem, aby uniemożliwić innym kobietom zbliżenie się do męża⁴⁸.

Zwyczaj sati rozpowszechniony był w rodach książęcych, które pielęgnowały tradycję obrońców wiary, szczególnie w okresie wojen z Mongołami (XVI-XVII wiek). Sati zdobyło popularność w XIX wieku na terenach Bengali. Praktykowały go rodziny o wysokim statusie społecz-nym, ekonomicznym oraz rytualnym. Czynili to głównie z obawy przed utratą swojej pozycji, w związku z formowaniem się władzy kolonial-nej w Indiach. Na tej podstawie przyjmuje się, że ceremonia sati stała się demonstracją szczególnego przywiązania do najważniejszych wartości hinduizmu, do których należą czystość oraz absolutne oddanie kobiety⁴⁹.

⁴⁶ Tamże, s. 223.

⁴⁷ Zob. A. Karp, *Sati*, [w:] *Religia...*, dz. cyt., s. 44-45.

⁴⁸ Por. E. Kopyt, *Cywilizacja Zachodu a problem postrzegania odmienności kulturo-wych w islamie i hinduizmie*, Toruń 2003, s. 61.

⁴⁹ Tamże.

Anglicy zakazali tej praktyki w 1829 roku, jednak jeszcze współcześnie zdarzają się przypadki sati. Dziś w Indiach za samo głośne mówienie o sati można zostać skazanym na siedem lat więzienia. Rząd indyjskiego stanu Radżasthan wprowadził w 1987 roku zastrzone prawo, mające na celu zapobieganie przypadkom palenia wdów, które nadal jest bardzo popularne w tym rejonie⁵⁰. Ostatnia oficjalna ceremonia sati odbyła się w 1987 roku w stanie Radżastan. Wówczas spłonęła razem z mężem osiemnastoletnia kobieta, posiadająca błogosławieństwo rodziny. Natomiast w 1999 roku kobieta rzuciła się na płonący stos pogrzebowy męża. Jednak nie uznano tego postępku za sati, lecz za samobójstwo⁵¹. Ram Mohan Roy (1772-1833), reformator hinduizmu, pierwszy opowiedział się przeciwko zwyczajowi palenia wdów⁵².

2.5. Etyka seksualna

Wysoki rozwój cywilizacyjny paradoksalnie Indie zawdzięczają podbojowi dokonanej przez Ariów, czyli tzw. „szlachetnych”. Ich historia i wkład w rozwój hinduizmu zostały opisane w czterech Wedach – świętych księgach hinduizmu – z których najstarszą jest Rygweda.

Spółeczność żyjąca według zasad hinduizmu przed okresem wedyjskim uważała, że poza okresem menstruacji kobieta jest do dyspozycji męża. Jednakże już w czasach wedyjskich (za czas powstania Wed przyjmuje się okres 1500-500 r. p.n.e.) wymagano od małżonków

⁵⁰ Zob. *Mężczyzna/kobieta*, [w:] M. Klöcker, M. i U. Tworuschka, *Etyka...*, dz. cyt., s. 47.

⁵¹ Zob. E. Kopyt, *Cywilizacja Zachodu...*, dz. cyt., s. 62.

⁵² Ram Mohan Roy ur. 22.05.1772 w Radhanagar w Bengalu, zm. 27.09.1833 w Stapleton (Bristol). Był indyjskim pisarzem, reformatorem społecznym i religijnym, nazywany bywa Ojcem Indii nowożytnych oraz Ojcem renesansu bengalskiego. Twórca ruchu Brahma Samadź (Stowarzyszenie wyznawców Brahmana). Pochodził z rodziny bramińskiej. Władzał biegle arabskim, angielskim, perskim, sanskrytem, bengalskim, łaciną, greką i hebrajskim. W wyniku intensywnych i długotrwałych studiów zdobył gruntowną wiedzę na temat islamu, chrześcijaństwa, zoroastryzmu i buddyzmu. Postulował oczyszczenie hinduizmu ze wszelkich form politeizmu. W 1828 lub 1829 r. w Kalkucie założył stowarzyszenie Brahma Samadź, które do dzisiaj odgrywa ważną rolę w życiu społecznym i religijnym Indii. W swoich pismach przeciwstawiał się małżeństwom dzieci, sati, bałwochwalstwu. Krytykował również system kastowy, opowiadając się jednocześnie za edukacją kobiet. Był pierwszym Hindusem, który opublikował (w języku angielskim) swoje refleksje na temat Brytyczków i ich miejsca w indyjskim społeczeństwie. Jest również uznawany za założyciela prasy w języku bengalskim (Samćar Darpan). Por. A. Cahn, *Hinduizm współczesny*, [w:] F. Lenoir, Y. Tardan-Masquelier (red.), *Encyklopedia religii świata*, Warszawa 2002, s. 981-982.

wierności oraz pozostawania w związkach monogamicznych, aczkolwiek nie zakazywano promiskuiizmu, czyli braku reguł dotyczących życia seksualnego i małżeńskiego⁵³. Inspiratorem zawierania małżeństw monogamicznych był Mędrzec Śwetaketu.

Zgodnie z naukami Rygwedy kobieta mogła wyjść za mąż za mężczyznę z rodziny swoich braci. Istnieją również świadectwa zawarte w Rygwedzie i Atharwawedzie, które wskazują na możliwość zażyłości seksualnej pomiędzy żoną starszego brata a młodszym bratem (szwagrem). W codziennym życiu owo prawo stosowano zazwyczaj po śmierci męża kobiety. Wówczas wdowa współżyła seksualnie z młodszym bratem, ale już nie odprawiano żadnych specjalnych obzędów małżeńskich⁵⁴. Natomiast w okresie powedyjskim zwyczaj ten praktykowany był nieco inaczej, a nazywany był *nijoga* i stosowano go jedynie w celu zrodzenia potomstwa. Kobieta lub wdowa współżyła z innym mężczyzną w celu spłodzenia syna⁵⁵.

W czasach powedyjskich (od ok. 600 r. p.n.e. do początków ery chrześcijańskiej) etycy hinduscy zaczęli dostrzegać niebezpieczeństwa związane ze swobodą seksualną. Wprowadzono nową etykę seksualną, której zadaniem było ograniczenie promiskuiizmu, wyrażone w zakazie ponownego zamążpójścia wdów. Ponadto wymagano od kobiet, aby były cnotliwe oraz oddane swoim mężom. Zatem nowe prawo moralne zakazywało intymnych związków ze szwagrem. Wyjątek stanowiła śmierć lub impotencja mężczyzny. W szczególnych wypadkach dopuszczane były jednorazowe stosunki seksualne w celu spłodzenia syna.

Hinduska etyka seksualna czasów wielkich eposów Mahabharaty i Ramajany (600 p.n.e. do 100 n.e.) charakteryzowała się przekonaniem, że do poczęcia dziecka może dojść tylko w skutek stosunku odbytego w czasie menstruacji. Prawnicy hinduscy pragnęli zapewnić krajowi jak największą liczbę wojska – uważali więc, że należy wykorzystać ten czas do spłodzenia potomstwa. W epoce eposów obowiązywała zasada *marjada* („dająca jasny znak”), według której grzechem był wszelki pozamałżeński związek kobiety. Od hinduskich kobiet wymagano stałości w uczuciach, wierności wobec prawowitego męża oraz lojalności⁵⁶.

W mitologii hinduskiej odnaleźć można liczne treści erotyczne. Uwięzienie człowieka w ciele domaga się zaspokojenia jego fizycznych

⁵³ Zob. *Małżeństwo/rodzina*, [w:] M. Klöcker, M. i U. Tworuschka, *Etyka...*, dz. cyt., s. 38.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Zob. *Seksualność*, [w:] M. Klöcker, M. i U. Tworuschka, *Etyka...*, dz. cyt., s. 116-117.

potrzeb, dlatego hinduizm poucza, że seksualność pochodzi od Boga. Sam seks postrzegany jest jako wartość, a także źródło przyjemności fizycznej oraz płodności. W tradycji tej znana jest bogata literatura dotycząca miłości fizycznej, w której podkreślone jest znaczenie udanej więzi partnerskiej. Owa dobra więź powstająca między kobietą i mężczyzną jest jednym z elementów szczęścia dostępnego człowiekowi, a także możliwością zjednoczenia się z Bogiem. Jednak boska przyjemność towarzysząca miłości fizycznej zanieczyszczona jest materialnym pierwiastkiem człowieczeństwa, który jest przyczyną cierpienia. Dlatego hinduizm ceni również ascezę oraz celibat, bowiem prowadzą one do wyzwolenia z elementów materialnych i przyczyniają się do rozwoju duchowego⁵⁷.

Hinduizm podkreśla również znaczenie *ars amandi* w relacjach małżeńskich, zaś podstawową księgą, z której hindusi czerpią wiadomości moralne, jest Bhagawadgita. Uczy ona:

„Ten stan doskonałości, w którym umysł – dzięki praktyce jogi – całkowicie wyzwolony od materialnych czynności zmysłowych nazywa się ekstazą. Właściwa dla niego jest zdolność oglądania duszy czystym umysłem oraz czerpanie z tego radości i szczęścia. W tym radosnym stanie człowiek pełen jest niekończącego się, transcendentnego szczęścia, ciesząc się sobą samym (...)”⁵⁸.

Natomiast do fundamentalnych zasad moralnych hinduizmu, połączonych również z seksualnością, należy nieziszczanie życia, samodyscyplina, nie krzywdzenie bliźnich, zachowywanie umiaru, opamiętywanie, powściągliwość, chronienie i osłanianie słabszych, czystość.

Hinduizm rozróżnia wiele rodzajów miłości. Pierwszą, najważniejszą i najbardziej doskonałą jest miłość do Boga: „Kto widzi mnie, wszędzie i wszystko widzi we mnie, ten zawsze jest ze mną i jestem z nim”⁵⁹. Natomiast źródłem miłości małżeńskiej jest Bóg. To z niego owa miłość ma wypływać i do niego ma powracać. I chociaż znane są w tradycji hinduistycznej dramaty miłości pozamałżeńskiej, należą one do mniejszości. Seksualność człowieka zamyka się w ramach małżeństwa, ponieważ jej celem jest rodzicielstwo, dlatego środki antykoncepcyjne są niedozwolone, ponieważ ograniczają rodzinę. Tylko w małżeństwie małżonkowie realizują swoją kame, czyli rozkosz seksualną. Życie seksualne zostało ograniczone licznymi normami oraz zasadami.

⁵⁷ Por. Z. Lew-Starowicz, *Miłość i seks. Słownik encyklopedyczny*, Wrocław 1999, s. 117-118.

⁵⁸ I. Szuwańska (red.), *Pieśń VI, Bhagawadgita*, Warszawa 2005, w. 23.

⁵⁹ Tamże, w. 30.

Przed wszystkim służy prokreacji, dozwolone jest jedynie w małżeństwie, powinno być poddawane samokontroli oraz cnocie czystości. Seks zakazany jest dzieciom, natomiast mężczyźni w wieku dojrzałym winni zachowywać powściągliwość, aby nie ulegać atrakcyjnym kobietom, ponieważ może to skrócić życie albo zakłócić rozwój duchowy⁶⁰.

3. Rozwód

Małżeństwo zawarte w tradycji hinduistycznej jest w swym założeniu nierozzerwalne, ale dopuszcza się pewne reformy w stosunkach społecznych, a do tych zaliczyć można właśnie rozwód. Przerwanie małżeństwa jest możliwe tylko w ostatecznych sytuacjach, gdy nie ma żadnej możliwości na poprawne relacji między małżonkami. Niemniej jednak status kobiety rozwiedzionej jest bardzo niski, a ponadto jest piętnowana przez społeczność: „Jeśli jakiś mężczyzna zdecyduje się z nią związać, będzie traktowana jak konkubina”⁶¹.

W historii w niższych warstwach społecznych rozpowszechniony był zwyczaj rozwodu i ponownego zawarcia małżeństwa, a nawet pozostawania w związku poligynicznym, jeśli z pierwszego małżeństwa nie urodził się syn. Starożytny traktat indyjski, omawiający różne aspekty życia jednostki i społeczeństwa, zatytułowany *Manusmryti* doradza oddalić żonę w następujących przypadkach: „Jeśli żona to pijaczka albo żyje nieuczciwie, sekutnica, schorowana, dokuczliwa i rozrzutna, trzeba ją zastąpić inną”⁶². I chociaż zastąpienie żony inną żoną nie było równoznaczne z rozwodem, to konsekwencją takiego postępowania było przerwanie więzi małżeńskiej. Obecne prawo rodzinne obowiązujące w Indiach nie wyraża zgody na rozwiązanie małżeństwa z powodu bezdzietności lub braku męskiego potomka, aczkolwiek w 1976 roku wprowadzono możliwość rozwodu, za zgodą obojga małżonków, w szczególnych przypadkach⁶³.

4. Rodzina

Rodzina w tradycji hinduistycznej jest społecznością połączoną, do której należą wszyscy mężczyźni członkowie czterech żyjących pokoleń

⁶⁰ Zob. Z. Lew-Starowicz, *Miłość i seks...*, dz. cyt., s. 117.

⁶¹ H. Wałkówna, *Formy zawierania małżeństw w Indiach starożytnych*, Wrocław 1967, s. 70.

⁶² S. Manu, *Manusmryti czyli Traktat o zacności. Kamasutra czyli Traktat o miłowaniu. Watsajana Mallanaga*, tłum. z sanskrytu M.K. Byrski, Warszawa 1985, w. 9.80.

⁶³ Zob. W. Menski, *Hinduizm...*, dz. cyt., s. 54-55.

oraz trzy generacje przodków. Zmarłych z żyjącymi łączą więzy krwi, a także rytuały ofiarne. Z kolei umocnieniem wartości rodzinnych, a zarazem pielęgnowaniem jej tradycji jest wspólne zamieszkiwanie rodziny połączonej lub wielopokoleniowej. Niewątpliwie taki model społeczności połączonej więzami krwi jest dobrym wzorem życia. Młodzi członkowie grupy mogą korzystać z doświadczeń starszych, natomiast seniorzy mają zapewnianą opiekę młodzieży. Jednak w dużej społeczności może dochodzić również do konfliktów oraz chęci zdobycia dominacji nad innymi członkami rodziny. Coraz częściej w Indiach zdarzają się procesy sądowe właśnie ze względu na ograniczenia panujące w rodzinach połączonych⁶⁴.

Zwierzchnikiem zarządzającym sprawami społeczności rodzinnej jest starszy mężczyzna, który reprezentuje swoich krewnych wobec prawa oraz społeczności. Rodzina hinduska posiada ustrój hierarchiczny, a wewnętrzne relacje uzależnione są od płci oraz wieku. Podobnie jak w kulturze muzułmańskiej, również w hinduizmie praktykowany jest rozdział płci we wzajemnych kontaktach⁶⁵.

Zgodnie z etyką hinduizmu celem zawierania małżeństw jest podtrzymanie społeczeństwa, wzajemna opieka małżonków i wydawanie na świat potomstwa. Według świętych pism religijnych obowiązkiem żony jest oddanie i służba mężowi, a męża – opieka oraz ochrona żony. Dzieci natomiast są zobowiązane służyć, a także szanować rodziców. Ponadto dzieci winny szczególną opieką otaczać rodziców w ich starości. Hinduizm zakazuje małżeństw między członkami różnych *warn* i uważa je za degenerację społeczną.

4.1. Planowanie rodziny

Spłodzenie oraz wychowanie potomka jest podstawowym zadaniem żony i męża w tradycji hinduskiej. Każde kolejne pokolenie staje się przyszłością całego społeczeństwa, zaś służba życiu stanowi centralny aspekt *dharmy*. Teksty religijne nakazują współżycie seksualne, bowiem prokreacja jest obowiązkiem małżonków. Dlatego w hinduskim rozumieniu planowanie rodziny oznacza poszukiwanie sposobów na zwiększenie płodności kobiety⁶⁶.

Prawo religijne uznaje aborcję oraz sztuczne poronienie za ciężką zbrodnię, chociaż Indie – jako państwo świeckie – nie zakazują ich stosowania. Również stosowanie środków antykoncepcyjnych

⁶⁴ Zob. R. Tannahill, *Historia seksu...*, dz. cyt., s. 217-218.

⁶⁵ Zob. W. Menski, *Hinduizm...*, dz. cyt., s. 52.

⁶⁶ Tamże, s. 50.

jest piętnowane⁶⁷. Ze względu na religijne potępienie aborcji stosowane były różne kary za dokonanie tego czynu. Uważano, że dokonanie aborcji na dziecku służącej jest mniejszą zbrodnią, niż na dziecku z prawego łoża. Zawsze jednak kobieta dokonująca aborcji swojego dziecka uważana była za zbrodniarkę. Społeczeństwo traktowało taką osobę jak nieczystą oraz przynoszącą nieszczęście. W niektórych grupach społecznych zalecano nawet wypędzenie takiej kobiety. Obecnie z różnych względów dopuszcza się niektóre formy kontroli urodzin⁶⁸.

Rozwój medycyny sprawił, że uczeni hinduscy rozważają legalność oraz dopuszczalność niektórych badań prenatalnych, w tym wczesne określenie płci dziecka. Problem ten jest dyskutowany ze względu na tradycyjny hinduski pogląd, który głosi, że kobieta znaczy mniej niż mężczyzna. Dlatego istnieje obawa usuwania żeńskich płodów. Taka praktyka nie należy jednak do treści wiary hinduskiej i jest barbarzyństwem. Z zagrożeniem tym wiąże się również inny istotny element religijności hindusów. Małżeństwo powinno posiadać męskiego potomka, ponieważ tylko syn może odprawić rytuały pogrzebowe za zmarłego ojca⁶⁹.

4.2. Dzieci

Dzieci w rodzinach hinduskich są traktowane dobrze i pobłażliwie, a nawet bywają rozpieszczane, aczkolwiek niemal od samego początku życia dzieci uczone są angażowania się w pomoc rodzinie. Popularne przysłowie uczy, że syna winno się przez pierwsze pięć lat jego życia traktować jak króla, przez następne dziesięć jak niewolnika, a później jak przyjaciela. Przysłowie to najlepiej obrazuje pozycję syna, a później mężczyzny w społeczności hinduskiej. Synowie, od samego początku, są z wielu powodów ważniejsi niż córki. Córka często kojarzy się z problemami finansowymi, bowiem jej zamążpójście będzie wymagało posagu. Poza tym odejdzie z rodzinnego domu i będzie wspierać swoją pracą inną rodzinę, a także rodzić dzieci rodzinie męża. Syn natomiast jest przede wszystkim kontynuatorem linii swojego rodu, a także posiada udział we własności. W Indiach dziedzi-

⁶⁷ Zob. hasło *Planowanie rodziny*, [w:] M. Klöcker, M. i U. Tworuschka, *Etyka...*, dz. cyt., s. 62.

⁶⁸ Indie liczą 900 mln ludności, roczny przyrost naturalny netto wynosi 17 mln. Mimo tego Indie nie są przeludnione, a kraj mógłby wykarmić znacznie więcej mieszkańców. Jednak w Indiach istnieje problem ubóstwa i biedy, zwłaszcza na wsi oraz w slumsach wielkich miast. Zob. W. Menski, *Hinduizm...*, dz. cyt., s. 92.

⁶⁹ Zob. hasło *Planowanie rodziny...*, dz. cyt., s. 62.

czenie przechodzi po linii męskiej, a więc z ojca na syna. Mężczyzna przejmuje prawa oraz obowiązki w rodzinie, łącznie ze sprawowaniem rytuałów pogrzebowych⁷⁰.

Mimo znacznej różnicy w statusie dziewczynki oraz chłopca, hinduizm praktykuje wiele obrzędów, a także rytuałów mających na celu zapewnienie pomyślnego przebiegu ciąży i urodzenia dziecka. Gdy kobieta dowie się, że oczekuje dziecka, udaje się do świątyni, aby złożyć ofiarę. Rozpoczynają się również wówczas rytuały towarzyszące całemu okresowi ciąży, które zgodnie z wierzeniami ustrzegą matkę i dziecko przed tzw. złym spojrzeniem. Jednym ze sposobów uniknięcia nieszczęścia jest nacieranie brzucha ciężarnej kobiety ryżem i imbirrem. Można również stosować różne amulety, talizmany i zaklęcia⁷¹.

4.2.1. Narodziny

Pierwszy obrzęd religijny odprawiany jest od razu po urodzeniu. Nazwany został *dżatakarmān* i jest powitaniem nowej osoby w rodzinie. Wówczas ojciec kładzie rękę na główce dziecka i prosi o długie życie oraz o mądrość. W niektórych regionach na języku noworodka wypisuje się piórem nasyconym miodem lub masłem świętą sylabę „om”⁷², uważaną za „sylabę-nasienie” i dźwięk powstania wszechświata oraz tożsamą z osobą Wisznu. Dźwięk „om” stanowi fundament wszystkich hymnów wedyjskich. Ze względu na świętość tej sylaby najczęściej wymawia się ją samą⁷³.

4.2.2. Nadanie imienia oraz zaprzestanie karmienia piersią

Zgodnie z wierzeniami hinduizmu z każdym etapem życia związane są uroczystości religijne. Pierwsza uroczystość odbywa się jedenastego lub dwunastego dnia po urodzeniu – jest to ceremonia nadania imienia noworodkowi⁷⁴. Wyboru imienia dokonują rodzice z przedstawionej przez astrologów listy. Wybrane imię powinno wskazywać na kastę, zawierać imię Boga oraz odnosić się do gwiazdy dziecka. Podczas ceremonii obecny jest brahmin, który odprawia puźdę. Natomiast ojciec trzykrotnie szepce imię do prawego ucha dziec-

⁷⁰ Zob. W. Menski, *Hinduizm...*, dz. cyt., s. 50-51.

⁷¹ Zob. M. i U. Tworuszka, *Hinduizm...*, dz. cyt., s. 42-43.

⁷² Zob. hasło *Przełomowe momenty życia...*, dz. cyt., s. 106.

⁷³ Por. hasło *Mantra Om*, www.sathyasai.org.pl/nauki.php?tekst=t2.10.1 [dostęp: 22.07.2009].

⁷⁴ Zob. M. Mejor, *Hinduizm. Święta na drodze życia...*, dz. cyt., s. 91.

ka⁷⁵. Około szóstego miesiąca życia odbywa się ceremonia zaprzestania karmienia dziecka piersią. Wówczas świętowane jest spożycie przez dziecko pierwszego stałego posiłku, którym najczęściej jest ryż ofiarny. Uroczystość ta jest sprawowana w świątyni, co w sposób szczególnie podkreśla jej religijny oraz wyjątkowy charakter⁷⁶.

4.2.3. Założenie „świętego sznura”

Ważną uroczystością religijną jest ceremonia założenia „świętego sznura” zwana *upanajana*. Oznacza ona wejście w dorosłość i przeznaczona jest dla chłopców z wyższych trzech kast. Dla chłopców z kasty brahminów obchodzona jest w wieku ośmiu lat, natomiast dla synów z kast kszatrijów i wajsjów w wieku jedenastu lat. Wyjątkowość ceremonii podkreśla całkowita cisza podczas obrzędu, zaś otrzymanie świętego sznura oznacza ponowne, prawdziwe narodziny⁷⁷. Święty sznur, nazywany *jadźńopawita*, składa się z trzech pasm, które symbolizują obowiązki: 1) czczenia Boga zaopatrującego człowieka we wszystko, co potrzebne do życia; 2) miłości i szacunku do rodziców oraz 3) posłuszeństwo wobec pobożnych nauczycieli. „Podwójnie urodzony” powinien nosić sznur przez całe życie⁷⁸.

Następnego dnia chłopiec po raz ostatni je razem z matką; posiłek ten jest celebrowany w uroczysty i podniosły sposób. Od tej chwili będzie spożywał posiłki tylko wśród mężczyzn. Kolejnym etapem ceremonii *upanajana* jest dostąpienie do wtajemniczenia. Nauczyciel przekazuje swojemu uczniowi świętą formułę, zwaną *mantra gajatri*, którą uczeń będzie miał obowiązek codziennie recytować. Mantra brzmi: „Przyjmijmy wspaniałe światło boga Sawitara. Niechaj oświeci on nasze myśli”⁷⁹. Obrzędy kończą się złożeniem przysięgi; uczeń wyciąga rękę nad świętym ogniem i mówi: „Niechaj Agni (bóg ognia) mnie chroni i mi pomaga, niech Saraswati (bogini mądrości) da mi rozum i niech Surja (słońce) da mi światło”⁸⁰.

W ten sposób chłopiec wstępuje w pierwszy etap życia, zostając uczniem brahmińskim. Od tej chwili, będąc brahmaczarinem, będzie uczył się od swojego mistrza i *guru wed* tekstów prawa⁸¹. W wyborze

⁷⁵ Zob. hasło *Przełomowe momenty życia...*, dz. cyt., s. 106-107.

⁷⁶ Zob. M. Mejor, *Hinduizm. Święta na drodze życia...*, dz. cyt., s. 91.

⁷⁷ Tamże, s. 92.

⁷⁸ Zob. M. i U. Tworuschka, *Hinduizm...*, dz. cyt., s. 43-45.

⁷⁹ Tamże, s. 45.

⁸⁰ Tamże, s. 43.

⁸¹ Zob. R. Tannahill, *Historia seksu...*, dz. cyt., s. 218.

odpowiedniego czasu na upanajaną pomaga astrolog. Podczas nauki mistrza i ucznia łączyć będzie szczególna więź, porównywalna do więzi pępowiny w łonie matki. Hinduizm wyjaśnia ową więź poprzez porównanie, jak przez pępowinę dziecko otrzymuje pokarm dla ciała, tak od guru uczeń otrzymuje pokarm duchowy⁸². Jednak dziś niewielu hinduskich chłopców przechodzi przez ten etap życia. Student powinien trwać w czystości seksualnej podczas nauki⁸³.

4.2.4. Powinności dzieci

W wieku około 20 lat nauka zostaje zakończona. Mężczyzna jest gotowy do założenia rodziny i wykonywania zawodu. Od tej chwili będzie robił wszystko, aby przyczynić się do dobrobytu swojej rodziny oraz społeczności. Ponadto zadaniem syna jest zapewnienie ciągłości rodu. Wreszcie na synu spoczywa obowiązek przejęcia funkcji zwierzchnika rodziny, gdy ojciec osiągnie trzeci etap życia⁸⁴.

Podsumowanie

XXI wiek przyniósł światu wiele innowacyjnych rozwiązań, postępujący rozwój technologiczny coraz bardziej ułatwia funkcjonowanie człowieka w codzienności. Udogodnienia te są oczywiście potrzebne i konieczne, niemniej jednak niosą ze sobą rozmaite niebezpieczeństwa. Negatywnym elementem staje się dążenie do wygodnego życia, ukierunkowanego na egoistyczne „ja”. Konsekwencją samolubnego ujęcia ludzkiej egzystencji jest obecnie obserwowany kryzys rodziny, zwłaszcza w społeczeństwach Europy i Ameryki Północnej. Dlatego winno się czerpać wzorce z wartości rodzinnych obowiązujących wśród ludów ogólnie pojmowanego Wschodu, gdzie małżeństwo oraz rodzina posiadają istotne znaczenie nie tylko osobiste, ale także społeczne, będące gwarancją trwania rodzin, klanów i plemion.

Reasumując rozważania na temat małżeństwa i rodziny należy stwierdzić, że są to wartości szczególnie ważne dla społeczeństwa żyjącego zgodnie z nakazami hinduizmu. Wstąpienie w związek małżeński jest obowiązkiem, który winni wypełniać hindusi, bowiem tylko w małżeństwie jest możliwe poczęcie potomka. Rodzina natomiast jest przekazicielem wiary i tradycji. Ponadto na wielopokoleniowej rodzinie spoczywa obowiązek składania ofiar i rytuałów za zmarłych przodków.

⁸² Zob. M. i U. Tworuschka, *Hinduizm...*, dz. cyt., s. 43.

⁸³ Zob. W. Menski, *Hinduizm...*, dz. cyt., s. 44.

⁸⁴ Zob. R. Tannahill, *Historia seksu...*, dz. cyt., s. 219-220.

ALDONA MARIA PIWKO
Małżeństwo i rodzina w hinduizmie

Streszczenie

Niniejszy artykuł ma na celu przeanalizowanie tematyki związanej z małżeństwem i rodziną w hinduizmie. Hinduskie małżeństwo postrzegane jest jako indywidualny i intymny związek dwóch osób, przy jednoczesnym wyraźnym podkreśleniu jego istotnego znaczenia dla całej społeczności – od harmonii tego związku zależą losy całej kasty. Mimo istotnego znaczenia małżeństwa w tradycji hinduskiej, w społeczeństwie tym nadal funkcjonują niewłaściwe zachowania. Uwidaczniają się one zwłaszcza na etapie zaręczyn i związanych z nimi negocjacjami w sprawie „wysokości” posagu. Innym, ciągle jeszcze obecnym w społeczności rytuałem, pozostaje ceremonia *sati*. Mimo sprzeciwu władz oraz organizacji humanitarnych, kobieta często wybiera spalenie na stosie wraz ze zwłokami męża, aniżeli żyć w pogardzie, jako wdowa. Oprócz małżonków, w rodzinie istotne miejsce zajmują dzieci będące gwarancją ciągłości rodu oraz gwarantem permanencji sprawowania obrzędów religijnych ku czci zmarłych przodków.

Słowa kluczowe: hinduizm, kasta, małżeństwo, rodzina, rozwód, wdowieństwo, etyka seksualna.

ALDONA MARIA PIWKO
Marriage and Family in Hinduism

Abstract

The present article aims to analyse the issues related to marriage and family in Hinduism. A Hindu marriage is viewed as an individual and intimate union of two persons, while clearly emphasizing its importance for the entire community – the fate of the entire caste depends on the harmony of this relationship. Despite the importance of marriage in the Hindu tradition, in this society inappropriate behaviours are still continued. In particular, they show up at the stage of engagement and the related negotiations on the “height” dowry. Another ritual, still present in the community is *sati* ceremony. Despite the opposition of the authorities and humanitarian organisations, a woman often chooses to be burned at the stake, along with the remains of her husband, rather than live in contempt, as a widow. Except for the

spouses, children occupy an important place in a family being a guarantee of the family's continuity as well as the guarantee of permanent exercise of religious rites in veneration of dead ancestors.

Key words: hinduism, caste, marriage, family, divorce, widowship, sexual ethics.